

Ks. WOJCIECH SURMIAK

Uniwersytet Śląski w Katowicach

Wydział Teologiczny

„Gott in Frage – Dio in questione. Religiöse Sprache und säkulare Sprachen – Il linguaggio religioso e i linguaggi del mondo”.
Sprawozdanie z międzynarodowej konferencji zorganizowanej przez Europejskie Stowarzyszenie Teologii Katolickiej

(Brixen – Bressanone, 29 sierpnia – 1 września 2013)

Die Europäische Gesellschaft für Katholische Theologie (ET) / The European Society for Catholic Theology (ESCT) / L'Association Européenne de Théologie Catholique (AETC) / L'Associazione Europea per la Teologia Cattolica (AETC) / Europejskie Stowarzyszenie Teologii Katolickiej (ESTK) jest towarzystwem naukowym, którego członkami są katolicy teolodzy z całej Europy. Stowarzyszenie stanowi bodaj jedyne na forum europejskim naukowe towarzystwo teologiczne, które, obejmując różnorodne dyscypliny teologiczne, podkreśla przy tym jedność teologii jako nauki. Głównym celem Stowarzyszenia – oprócz jego działalności czysto naukowej – jest promocja teologii jako dyscypliny akademickiej. Wyniki swoich naukowych poszukiwań członkowie Stowarzyszenia publikują na łamach wydawanego w Leuven w Belgii czasopisma „ET-Studies. Journal of the European Society for Catholic Theology”.

Teologia i teolodzy – podejmując swą profetyczną, a niejednokrotnie i krytyczną funkcję – pełnią wobec Kościoła i społeczeństwa funkcję służebną. Poprzez przystąpienie do projektu zwanego Graz Process Stowarzyszenie realizuje swoją misję w wymiarze ekumenicznym, a poprzez członkostwo w projekcie INSeCT jest także otwarte na współpracę ze stowarzyszeniami teologicznymi z innych kontynentów. Członkowie ESTK dzięki wspólnej pracy naukowo-badawczej realizują swoje cele poprzez regularne – zarówno regionalne, jak i ogólnoeuropejskie spotkania naukowe. Te ostatnie są organizowane co dwa lata w innym zakątku Europy (por.: 2009 – Limerick; 2011 – Wiedeń).

W roku 2013 kongres ESTK odbył się w dniach od 29 sierpnia do 1 września w Brixen – Bressanone (Trentino-Südtirol – Trentino-Alto Adige) we Włoszech. Głównym organizatorem Kongresu był prof. Martin Lintner, wiceprzewodniczący ESTK, który reprezentował gościnne mury miejscowej Philosophisch-Teologische Hochschule Brixen / Studio Teologico Accademico Bressanone / Stude Academich de Filosofia y Teologia Porsenu. Tematem naukowego spotkania był język religijny w kontekście języka świeckiego. Hasło przewodnie stanowiły słowa: *Gott in Frage. Religiöse Sprache und säkulare Sprachen / God in Question. Religious language and secular languages / Dieu en Question. Langage religieux et langages profanes / Dio in Question. Il linguaggio religioso e i linguaggi del mondo / Bóg w Pytaniu. Język religijny i język świecki*. Warto dodać na wstępie, że całość konferencji poprzedziło jednodniowe, adresowane do młodych teologów (*Junior-Konferenz*) spotkanie, będące, podobnie jak w 2011 roku w Bratysławie, okazją do wymiany myśli i przedstawienia realizowanych projektów badawczych w ramach *postgraduate studies*.

Kongresowe dni zostały wypełnione sesją inauguracyjną, pięcioma sesjami plenarnymi, piętnastoma sesjami panelowymi oraz pięcioma sesjami tematycznymi. Każdą z sesji wzbogacono następującą bezpośrednio po niej dyskusją. W ramach czwartkowej popołudniowej sesji wprowadzającej – po otwarciu obrad przez przewodniczącą Stowarzyszenia prof. dr Sigrid Müller z Uniwersytetu Wiedeńskiego (Austria) oraz po przemówieniach powitalnych (Dr I. Musera, biskupa Bozen-Brixen i A. Pürgstallera, burmistrza Brixen) – została wręczona nagroda za najlepszą europejską książkę teologiczną wydaną w latach 2011-2012. W tym roku kapituła nagrody postanowiła uhonorować dwie pozycje. Laureatami nagrody zostali Leonardo Paris za książkę *Sulla libertà – prospettive di teologia trinitaria tra neuroscienze e filosofia* (Città Nuova, Roma 2012, ss. 401) oraz Michel Younès za książkę *Pour une théologie chrétienne des religions* (Desclée de Brouwer, Paris 2012, ss. 253).

Wykład inauguracyjny Kongresu – *La fede e il dialogo con i non credenti* (*Wiara a dialog z niewierzącymi*) – wygłosił arcybiskup prof. Bruno Forte. Arcybiskup Chieti-Vasto, który na Kongres przyjechał wraz z przełożonymi i klerykami seminarium, rozpoczynając swoje wystąpienie od analizy ewangelicznego pytania: „Czy «kiedy Syn Człowieczy wróci, to znajdzie wiarę na ziemi?»” (Łk 18,8), stwierdził, że pytanie pozostaje stale aktualne. Ludzie wierzący (prowadzący refleksję nad swą wiarą) i niewierzący (prowadzący refleksję nad swą niewiarą) są w pewien sposób do siebie podobni, gdyż i jednych, i drugich łączy pewien wysiłek wpisujący się w ich *condition humaine*. Wierzący bowiem każdego dnia musi podejmować wysiłek, by wierzyć, z kolei niewierzący musi każdego dnia podejmować wysiłek, by nie wierzyć. To, co stanowi znak nadziei dla wierzących i niewierzących, to adwent, w którym Bóg „ma czas”, by „czekać na człowieka”. Odpowiadając w swym wystąpieniu na pytanie, czym w zasadzie jest wiara, arcybiskup Forte przypomniał, że *credere* oznacza między innymi *cor – dare*. Dlatego właściwy dialog pomiędzy wierzącymi i niewierzącymi oznacza wspólną *diakonię* wobec Prawdy. Do tej służby są wezwane poprzez przejrzyste świadectwo obydwie strony dialogu. Dopiero wtedy można doświadczyć uzdrawiającej mocy Prawdy.

W drugim dniu obrad na część poranną złożyły się dwie sesje plenarne. W pierwszej z nich, zatytułowanej *Biblical speech about God* (*Biblijna mowa o Bogu*), przedstawił dwa referaty. Pierwszym prelegentem był prof. A. Stiglmair (Brixen), który w swoim wykładzie *Impulse alttestamentlicher Gottesrede für die religiöse Sprache heute* (*Starotestamentalne sposoby mówienia o Bogu i ich impulsy dla religijnej mowy dzisiaj*) wskazał na zawarty u Izajasza (Iz 40-55) wpływ pojmowania Boga Jahwe na sytuację społeczno-kulturalną Izraela i jego międzykulturowy dialog. Drugi wykład, zaprezentowany przez prof. R.M. Péreza Márqueza OSM (Rzym), poświęcony został nowości słownictwa ewangelicznego (*La novità del linguaggio evangelico: Gesù, il volto umano di Dio*). Profesor rzymskiego Marianum podkreślił w swoim wystąpieniu, że głoszona przez Chrystusa potrzeba nawrócenia (Mk 1,15) odnosi się także do zmiany postrzegania Boga, gdyż od momentu, gdy „Słowo ciałem się stało”, to „Chrystus stał się egzegezą Boga”. Podstawowym problemem, jaki pojawił się w sposobie mówienia o Bogu, jest zastąpienie języka Ewangelii językiem religijnym. Pierwszy z nich ma na celu dobro człowieka, drugi zaś skupia się na obronie doktryny Kościoła.

Druga sesja plenarna pierwszego dnia kongresu przebiegała pod hasłem: *God talk as pleading on behalf of humanity* (*Mowa Boga jako błaganie w imieniu ludzkości*) i skupiła się wokół dwóch referatów o podłożu społeczno-kulturalnym. Pierwszym prelegentem był P. Valadier SJ (Paryż), który przedstawił referat: *Situations nouvelles de l'évangélisation. Présence du religieux dans nos sociétés* (*Nowe sytuacje ewangelizacji. Obecność wymiaru religijnego w naszych społeczeństwach*). Profesor Instytutu Katolickiego podkreślił,

że głoszenie przesłania ewangelicznego nie zawiera w sobie czegoś przeciwnego wolności człowieka, ale objawia prawdziwą głębię jego teandrycznej (to znaczy bosko-ludzkiej) egzystencji, wobec której Europa traci szczególną wrażliwość i jest wobec niej mocno sceptyczna. W dziele nowej ewangelizacji ważne jest, aby Kościoły chrześcijańskie odeszły jednoznacznie od „kultury śmierci” i złożyły na nowo nadzieję w *Dobrej Nowinie*, która domaga się zaufania Chrystusowi i odkrycia udzielonych przez Niego Kościołowi charyzmatów. Z kolei drugi referat tej sesji, zaprezentowany przez L. Ragaglię (Bozen), poświęcony był aspektem religijnym w sztuce współczesnej (*Aspetti del religioso in alcuni esempi di arte contemporanea: un linguaggio per la ricerca del «terribilmente umano»?*). Prelegentka, która jest dyrektorem Muzeum Sztuki Nowożytnej i Współczesnej w Bozen/Bolzano, przedstawiła na przykładzie sztuki R. Castelluccio, T. Margolles, P. Althamera, Ch. Schligensiefa i M. Kippenbergera współczesną wizję języka sztuki religijnej czy parareligijnej. Szczególnie ostatni z twórców – autor „dzieła” *Fred the Frog* (przedstawienie ukrzyżowanej żaby z kuflem piwa w ręce i z jajkiem w drugiej) – wywołał ożywioną dyskusję na sali. Z pewnością nie tylko dla słuchaczy z Polski ciekawym wątkiem wykładu było przybliżenie sztuki polskiego artysty Pawła Althamera.

Trzeci sobotni dzień obrad wypełniły dwie kolejne sesje plenarne, które skupiały się na zagadnieniach: *Speaking about God from experiences of powerlessness (Mówienie o Bogu w doświadczeniach bezsilności)* oraz *Speaking about God in the modern media (Mówienie o Bogu we współczesnych mediach)*. Pierwszy blok tematyczny rozpoczął się wykładem D. Pollefeyt’a (Leuven) zatytułowanym *Horror Vacui. God and Evil in/after Auschwitz (Horror Vacui. Bóg i Zło w/po Auschwitz)*. Belgijski profesor ukazał w swoim przedłożeniu główne prądy myślowe zrodzone w nurcie teologii „po Auschwitz”. Oprócz idei „śmierci Boga” R. Rubensteina pojawiły się trzy teologicznie odmienne wizje. Pierwsza z nich opisuje samego Boga: „Bóg oprawca” – D. Blumenthal, „Bóg współczujący” – J. Moltmann czy „author intellectualis Holokaustu” – I. Maybau; druga to idea radykalnego przeciwstawienia się złu (E. Levinas, E. Fackenheim); trzecia grupa poglądów podejmuje się interpretacji zła jako swoistej nieobecności Boga czy nieobecności dobra (*privatio boni*). Drugi z referatów zatytułowany *Sprechen von Gott und Scheingen von Gott – Konflikt oder Kompatibilität? (Mówienie o Bogu i milczenie o Bogu – konflikt czy dopełnienie?)* wygłosił prof. T. Halik (Praga). Autor *Cierpliwości wobec Boga* wskazał na kulturalne oblicze Europy i stwierdził, że w przyszłości nasz kontynent będzie zamieszkały przez ludzi, którzy będą mówili o Bogu, ale też i takich, którzy będą o Nim milczeli. Wśród tych, którzy chcą mówić o Bogu, wielu jest takich, którzy chcieliby zawrócić bieg historii i powrócić do czasów przednowożytnych. Niejednokrotnie wierzący w Boga kierują się takim sposobem myślenia, w którym rzekomo „milczący o Bogu” świadomie próbują usunąć język i symbolikę religijną z przestrzeni publicznej, podkopując tym samym chrześcijańskie korzenie Europy. Prelegent wskazał na myśl P. Tillicha, w której stwierdził, że rzeczywista granica pomiędzy wierzącymi i niewierzącymi nie biegnie na linii mówienia i milczenia o Bogu, ale raczej na linii między poznaniem głębi ludzkiej egzystencji a porzuceniem poszukiwania i rozpoznawania głębszych wymiarów życia.

Druga z sesji plenarnych sobotniego przedpołudnia została poświęcona mówieniu o Bogu w świecie mediów. Pierwszą prelegentką była Ch. Florin (Bonn), redaktor naczelną „ZEIT-Beilage «Christ & Welt»”. W swoim wystąpieniu *Die Herrschaft des «Kein». Warum ist kirchliche Sprache so negativ? (Dominacja «Nie». Dlaczego kościelny język jest tak negatywny?)*, skupiła się na analizie swoistej „Catholic phobia” obecnej we współczesnej kulturze. Wśród głównych tez wykładu można było dostrzec i tę, w której prelegentka ukazała brak prostego przełożenia języka kościelnego – wyrażającego się takimi religijnymi pojęciami, jak: chwała, świętość, wieczność, zmartwychwstanie, nadzieja,

miłość, moc – na język współczesnych ludzi. Niejednokrotnie język używany w kościele i przez ludzi Kościoła nie znajduje swojego miejsca poza murami kościoła. Ponadto bardzo często język Kościoła jawi się jako język negatywny, co w rozumieniu człowieka słuchającego bywa odbierane jako ograniczanie wolności. Potrzeba zatem w przepowiadaniu kościelnym języka bardziej pozytywnego i afirmującego. Drugi z prelegentów tej sesji, S. Bullivant (Londyn), zatytułował swoje przedłożenie: „*I Call You (Facebook) Friends*”: *New Media and the New Evangelization* („*Nazywam was (facebookowymi) przyjaciółmi*”: *Nowe media i Nowa ewangelizacja*). Autor znanej już w świecie pozycji *The Salvation of Atheists and Catholic Dogmatic Theology* (Oxford University Press, 2012) w bardzo ciekawy sposób i zarazem w mocno angielskim stylu omówił kwestie obecności Kościoła w świecie mediów i nowych technik informacyjnych oraz problem ich wykorzystania w dziele nowej ewangelizacji. Młody londyński profesor odwoływał się przy tym nie tylko do współczesnych filozofów czy socjologów (P. Berger, T. Luckmann, R. Putman, G. Vattimo), ale nade wszystko do oficjalnego nauczania Kościoła, co nie było nazbyt częste w sali obrad plenarnych (sic!).

Ostatnia – piąta – sesja plenarna została przewidziana na niedzielne przedpołudnie. Była zatytułowana *Church and Politics* (*Kościół i polityka*) i nawiązywała bezpośrednio do 17. artykułu Traktatu Lizbońskiego. Sesja ta przybrała formę dyskusji panelowej, w której wzięli udział: F. Fischler (Absam) oraz M. Kuhn (Brussels). Obydwaj panowie wprowadzili uczestników w dyskusję poprzez swoje wstępne przedłożenia zatytułowane: *Politische Mitwirkung der Kirchen in der Europäischen Union* (*Polityczne zaangażowanie Kościoła w Unii Europejskiej*), przy czym każdy z nich omówił szanse i ograniczenia tego udziału z innego punktu spojrzenia – *aus Sichte der Politik / aus Sichte der Kirche*.

Warto dodać, że sesje plenarne były dopełniane poprzez ożywione dyskusje oraz sesje panelowe i tematyczne. W sumie w ramach kongresu wygłoszono prawie siedemdziesiąt referatów. Co prawda na sali sesji plenarnych w Forum-Brixen nie dane było usłyszeć przedstawicieli teologii polskiej, lecz w ramach sesji dopełniających głos zabrali: K. Glombik (UO) – *Narrative Theologie im Dialog mit dem Indifferentismus* (*Teologia narratywna w dialogu z indyferentyzmem*), K. Marcyński (UKSW) – *God in Question? Is this only a matter of language? (Bóg w Pytaniu? Czy to jedynie sprawa języka?)*, M. Mejnzer (UKSW) – *Turista o/e Pellegrino? Una questione di fede nel contesto dei viaggi odierni* (*Turysta lub/i pielgrzym? Pytanie o wiarę w kontekście dzisiejszych podróży*), M. Kuczok (UŚ) – *Religious language as an extension of conventional language. A cognitive-linguistic study of the concept of THE CHRISTIAN LIFE in John Henry Newman's Parochial and Plain Sermons (1834-1843)* (*Język religijny jako przedłużenie języka konwencjonalnego. Kognitywno-lingwistyczne studium koncepcji ŻYCIA CHRZEŚCIJAŃSKIEGO w Johna Henry'ego Newmana „Parochial and Plain Sermons” (1834-1843)*), E. Osewska (UKSW) – *In the Search of Religious Language with Infants and Children. Polish Perspective* (*W poszukiwaniu języka religijnego z niemowlętami i dziećmi. Perspektywa polska*).

Oprócz wyteżonej pracy naukowej organizatorzy kongresu zadbali także o sferę duchową jego uczestników. Każdy dzień obrad rozpoczynał się modlitwą poranną, a kończył sprawowaniem Eucharystii w miejscowej katedrze (Mszom Świętym przewodniczyli i homilie wygłosili kolejno: arcybiskup B. Forte, biskup I. Muser). Można było doświadczyć też szczególnego *habitat* miasta – poprzez możliwość zwiedzenia centrum miasta, jego głównych zabytków czy muzeów. Dopełnieniem były niezapomniane konferencyjne wieczory na dziedzińcu Zamku Hofburg (Fürstbischöfliche Burg – Palazzo Vescovile) czy w ogrodzie Priester Seminar – Seminario Vescovile.

W ramach kongresu ESTK przewidziano ponadto spotkania sekcji narodowych Stowarzyszenia oraz zebranie plenarne wszystkich zgromadzonych członków. W spotkaniu

Sekcji Polskiej udział wzięli reprezentanci następujących środowisk naukowych: Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie (A. Gralczyk, M. Laskowska, K. Marcyński, M. Meyzner, E. Osewska), Uniwersytet Opolski (K. Glombik, P. Morciniec, J. Podzielny), Uniwersytet Śląski w Katowicach (W. Surmiak). Spotkanie Sekcji Polskiej ESKT poprowadził dotychczasowy jej przewodniczący, ksiądz prof. P. Morciniec. W ramach obrad omówiono następujące zagadnienia i podjęto następujące decyzje:

1. Przedstawiono faktyczny stan osobowy Sekcji. W bazie danych Stowarzyszenia w dniu obrad zarejestrowanych było 46 *full-members* oraz 3 *student-members*.

2. Następnie omówiono stan finansowy Sekcji. Przypomniano, że roczna opłata członkowska wynosi 20 € (od 2014 – 22 €) oraz że – zgodnie z zaleceniem Kuratorium ESTK – brak opłaty przez kolejne dwa lata powoduje wszczęcie procedury wygasania członkostwa. Wnoszone składki pokrywają głównie publikację czasopisma „ET-Studies”, które regularnie i nieodpłatnie przesyłane jest wszystkim członkom. Kilkunastu członków Sekcji Polskiej nie opłaca składek przez dłuższy już czas.

3. W dalszym ciągu obrad omówiono kwestię organizacji wraz z Komitetem Nauk Teologicznych Polskiej Akademii Nauk konferencji regionalnej ESTK, na którą przybędą członkowie Kuratorium. Spotkanie to odbędzie się 21 lutego 2014 roku w Warszawie.

4. Zaproponowano, aby w ramach międzynarodowych zjazdów Stowarzyszenia stwożyć wśród sesji panelowych grupy języków słowiańskich, co jednak w ramach późniejszego posiedzenia Kuratorium wzbudziło pewne kontrowersje, zwłaszcza ze strony przedstawicieli krajów słowiańskich.

5. Spotkanie zakończyło się wyborem nowego zarządu Sekcji Polskiej Stowarzyszenia, który stanowią obecnie: ksiądz prof. dr hab. Piotr Morciniec z UO (przewodniczący); pani prof. dr hab. Elżbieta Osewska z UKSW (wiceprzewodnicząca), ksiądz dr Wojciech Surmiak z UŚ (sekretarz).

Z kolei w ramach ogólnego zgromadzenia członków ESKT, będącego ostatnim formalnym punktem wiedeńskiego kongresu, oprócz podsumowania prac Stowarzyszenia za lata 2011-2013 dokonano wyboru nowego zarządu. Przewodniczącym został dotychczasowy wiceprzewodniczący prof. dr Martin Lintner, a jego zastępcą został wybrany prof. dr Pierre Van Hecke z Leuven. To właśnie wiceprzewodniczący będzie odpowiedzialny za zorganizowanie kolejnego kongresu ESTK w 2015 roku. Na sekretarza generalnego został wybrany K. Schelkens.

W ramach dyskusji podjęto rozmowy dotyczące planów na przyszłość. W kolejnych latach swej działalności Europejskie Stowarzyszenie Teologii Katolickiej będzie w szczególności zaangażowane w wymianę myśli naukowej w ramach regionów językowych Południowej, Centralnej i Wschodniej Europy. Warto nadmienić, że w ramach niedzielnego – wieńczącego cały Kongres – posiedzenia Kuratorium ESTK, które tworzą przewodniczący wszystkich sekcji krajowych, polski przedstawiciel (ks. prof. P. Morciniec) został wybrany w skład sześciuosobowego Prezydium Stowarzyszenia na kadencję 2013-2015.

Treści, które ukazał tegoroczny kongres Europejskiego Stowarzyszenia Teologii Katolickiej, pozwoliły kolejny raz powrócić do tego, co fundamentalne dla uprawiania teologii jako nauki, czyli do języka religijnego. Postulowana wielokrotnie w ramach obrad odnowa tegoż języka powinna sprawić silniejsze jego powiązanie z językiem świeckim, choć jednak z pewnością nie może spowodować utraty jego religijnej specyfiki. By sprostać temu zadaniu, warto przywołać i przypomnieć postulowane przez księdza prof. Cz. Bartnika pięć zadań w dziele odnowy języka religijnego: 1. Trzeba odbudować całość języka religijnego, tak żeby wiązał się z całością języka świeckiego; 2. Trzeba rozbudować w języku religijnym sferę informacji i komunikacji międzypersonalnej; 3. Język religijny musi być żywym narzędziem społeczności religijnej, która jest jego

podmiotem i przezeń się wypowiada; 4. Trzeba pamiętać, że język religijny jest dwupoziomowy: pierwszy poziom znaczeniowy nie różni się od języka doczesnego, potocznego i świeckiego, drugi zaś poziom jest różny, gdyż jest to poziom symboliczny, dynamiczny i emfatyczny; 5. Trzeba pamiętać, że zarówno w tworzeniu języka, jak i w jego odczytaniu oraz w posługiwaniu się nim bierze udział duch ludzki, który jest rozumny, wolny i twórczy¹. Spróbujmy zatem w rozumny, wolny i twórczy sposób „odpowiednie dać rzeczy [Bogu] słowo”.

¹ Por. Cz.S. Bartnik, *Bóg i ateizm*, Lublin 2002, s. 39-41.